PROBLEMA ECHIVALENȚEI FRAZEOLOGISMELOR ÎN TRADUCERE / LE PROBLÈME DE L'ÉQUIVALENCE PHRASÉOLOGIQUE DANS LA TRADUCTION

Monica Geanina COCA[1]

Rezumat: Este cunoscut faptul că frazeologismele, aceste structuri lingvistice caracterizate de stabilitate, expresivitate, polilexicitate, creează o multitudine de probleme în momentul traducerii, echivalența lordin limba sursă în cea țintă este dificil de atins. Vom începe analiza prin prezentarea teoriilor formulate de specialişti în legătură cu noţiunea de echivalență, subliniind asemănările şi diferenţele în traducere în limbile romane.

Cuvinte-cheie: frazeologie, proverbe, echivalență, traducere, idiomaticitate

Résumé: Il est déjà un fait connu que les phraséologiesmes, ces structures linguistiques caractérisées par stabilité, expressivité, polilexicité, soulèvent une multitude de problèmes lorsqu'on essaie de les traduire, leur équivalence de la langue source à la langue cible étant difficile à obtenir. Nous commencerons dans notre analyse par la présentation des théories formulées par des spécialistes sur le concept d'équivalence, puis nous effectuerons une analyse linguistique comparative de certains proverbes roumains du point de vue des relations d'équivalence, en soulignant les similitudes et les différences dans leur traduction dans les langues romanes.

Mots-clés: phraséologie, proverbe, équivalence, traduction, idiomaticité

1. Atât teoria, cât şi practica traducerii frazeologismelor (expresii, locuţiuni, îmbinări stabile, proverbe, zicători ş.a.) au fost marcate în timp de eterogenitate în ceea ce priveşte terminologia, opiniile divergente exprimate fiind generate de trăsăturile acestor fapte de limbă repetate, care ar trebui să se păstreze într-o măsură similară în ambele limbi, respectiv: unitatea de sens, gradul de figurativitate (idiomaticitate), expresivitatea. Lucrarea de faţă urmăreşte identificarea, printr-o analiză lingvistică de tip comparativ, a unor similarităţi şi deosebiri de natură formală şi semantică pe care le cunosc proverbele şi zicătorile în procesul de traducere în limbile romanice, având la bază un corpus de construcţii fixe, înregistrate de Gabriel Gheorghe în lucrarea *Proverbele românești și proverble lumii romanice. Studiu comparativ*, Bucureşti, Editura Albatros, 1986, dar şi din alte lucrări de profil.

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, monicabilauca@yahoo.com

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

1.1. Teoretizarea conceptului de *echivalenţă* (numită şi *traducere literală*, *transcodare*, *corespondenţă*) a generat denumiri, încadrări şi tipologizări diferite, în funcţie de criteriile avute în vedere şi de apartenenţa la o şcoală lingvistică sau la alta, cu o arie de aplicabilitate mai mult sau mai puţin recunoscută şi validată de practica traducerii: *echivalenţă denotativă* (sau *referenţială*), *conotativă*, *pragmatică*, *formal-estetică*, *normativă* (Fiedler, 2007); echivalenţă lingvistică, *paradigmatică*, *stilistică*, *textuală* (Bassnet, 2002); *echivalenţă totală*, *parţială*, *lexic intraductibil* (I. Condrea, 2006); *echivalenţă cognitivă* (Seleskovitvh, Lederer, 1993; J. Delisle, 1993), *echivalenţa funcţională, dinamică, formală, semantică* ş.a.[2]

1.2. În ceea ce priveşte analiza noastră, care are ca obiect de investigaţie proverbele (lat. *proverbium* „dicton"), acestea au făcut, în spaţiul lingvistic românesc, obiectul cercetărilor teoretice şi aplicative, mai ales în cadrul disciplinei apărute în secolul al XX-lea, cunoscută sub denumirea de paremiologie. Primele preocupări referitoare la studierea proverbelor s-au concretizat în numeroase colecţii de proverbe, antologii, începând cu cea a lui G. Bariţiu (*Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* 1840), continuând cu Anton Pann (*Povestea vorbii*, 1847), I. C. Hinţescu (*Proverbele românilor*, 1877), Petre Ispirescu (*Zicători populare*, 1872), Iordache Golescu (*Pilde*, *povăţuiri şi cuvinte adevărate*), Iuliu Zanne (*Proverbele românilor*, în zece volume, 1895-1903), George Muntean (*Apa trece, pietrele rămân. Proverbe româneşti*, 1966) ş.a.

Traducerea acestor „manifestări de vehiculare a ideilor şi conceptelor de către limbaj"[3], transpunerea lor dintr-o limbă în alta au evidenţiat numeroase dificultăţi şi au condus la formularea unor strategii traductologice şi, implicit, la apariţia unor taxonomii şi a unei terminologii specifice, aspecte sintetizate recent de Alin Titi Călin, pe care le vom prezenta succinct în continuare datorită interesului pentru lucrarea noastră[4]. Astfel, pentru Juan José Ortega Román, analiza comparativă a proverbelor din limbile română şi spaniolă din perspectiva gradului de echivalenţă existent a condus la identificarea a trei tipuri: *proverbe identice*, în care corespondenţa este totală, la toate nivelurile limbii; *proverbe în care echivalenţa este parţială*, în care apar modificări reperabile la nivel morfologic, sintactic sau lexical; *proverbe diferite*, în care se păstrează ideea generală, dar expresia este alta[5]. Aplicarea aceluiaşi criteriu pentru limbile engleză şi spaniolă a avut ca rezultat identificarea de către Gloria Corpas Pastor

---

[2] Pentru trimiteri şi detalii, a se vedea Georgiana Lungu Badea, *Echivalenţa: definiţie şi tipologie*, https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm2_2004/glungu.pdf, p. 2.

[3] Gabriel Gheorghe, *op. cit.*, p. 12.

[4] *Traducerea proverbelor: teorii şi strategii*, http://www.revista-studii-uvvg.ro/images/stories/ 46/2.6.pdf.

[5] Juan José Ortega Román, *Paremiologia y fraseologia comparadas españolas y rumanas: buscando equivalencias, acercandos idiomas*, în „Paremia", nr. 15, Madrid, 2006, p. 73-81.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

a aceloraşi tipuri de echivalenţă, numite de autoare *echivalenţă totală, parţială şi nulă*[6]. Alte tehnici de traducere propuse pun accentul pe conservarea, în procesul de transpunere a unor indici de recunoaştere, fie că este vorba de un lexem, în cazul tehnicii actanţiale de traducere, fie că vorbim de păstrarea *aceleiaşi* idei, în cazul tehnicii sinonimice şi a celei tematice (Julia Sevilla Muños, 2006, 73-81); traducerea proverbului prin păstrarea structurii şi a semnificatului, traducerea doar prin păstrarea semnificatului şi înlocuirea formei, traducerea prin parafrazare, traducerea prin omisiune (Mona Baker, 1997: 71-78)[7].

În ceea ce priveşte contribuţiile româneşti în domeniu, această chestiune a generat şi la noi, în timp, opinii divergente, mai ales în legătură cu criteriile care trebuie aplicate şi cu etapele care trebuie respectate. Pentru Daniela Ene, reuşita traducerii depinde de parcurgerea mai multor paşi, a căror viabilitate a fost probată pe baza unor exemple selectate din literatura britanică: „1) traducătorul identifică îmbinarea stabilă din limba sursă; 2) traducătorul analizează sensul îmbinării stabile din limba sursă, descifrând componentele semantice, stilistice şi funcţionale ale acesteia (parafraza în limba sursă); 3) specialistul traduce propriu-zis îmbinarea stabilă, transferând parafrazarea din limba sursă într-o parafrazare în limba ţintă (parafraza în limba ţintă); 4) procesul de traducere este finalizat prin substituirea textului din limba sursă cu un text din limba ţintă"[8]. Alte taxonomii apărute în spaţiul românesc care fac referire la aplicarea criteriului semantic şi a celui stilistic au condus la alte încadrări: a) *proverbul prescripţie (normă, indicaţie)*, b) *proverbul de atitudine (pozitivă/negativă)*, c) *proverbul de informaţie (general/particular)* (Pavel Ruxăndoiu)[9], teme constante, precum „înţelepciunea, adevărarul, bunătatea, cinstea, demnitatea, ironia, cumpătarea, inteligenţa, dreptatea, resemnarea, educaţia ş.a."[10] (Constantin Negreanu); *proverbe opozitive şi nonopozitive* (comparative consecutive, dialogate), *proverbe metaforice sau alegorice şi proverbe nemetaforice şi nealegorice (proverbe-sfaturi, proverbe-constatări, proverbe-plângeri, proverbe-ironii, proverbe-exemple, proverbe caracterizatoare)* (Ilie Danilov)[11]. În cazul proverbelor pentru care se cunoaşte originea, cum ar fi cele biblice, dificultăţile referitoare la traducerea

---

[6] *Grados de traducción translémica de las locuciones en inglés y en español*, în R. J. Sola, L. A. Lázaro, J. A. Gurpegui (ed.), „Actas del XVIII Congreso de Aedan", Universidad de Alcalá de Henares: Servicio de Publicaciones de la Universidad, Alcalá de Henares, 1994, pp. 335-341.

[7] *In other words. A coursebook on translation*, Routledge, London, 1997.

[8] Daniela Lucia Ene, *Conceptul de «echivalenţă» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză şi română*, www.philologica-jassyensia.ro/upload/VI_2_Ene.pdf, p. 200.

[9] *Proverbul, element de educaţie*, în Educaţie şi limbaj, 1972, p. 176, apud Constantin Negreanu, *op. cit.* p. 26.

[10] *Op. cit.*, p. 9.

[11] *Repere ale paremiologiei româneşti*, Editura Moldova, Iaşi, pp. 64-69.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

lor sunt într-o măsură estompate de lipsa de intervenţie a particularităţilor endemice şi culturale[12].

Paremiografia românească, prin comparaţie cu cea din limbile romanice, este, după cum observa Gabriel Gheorghe, în urma unei cercetări de durată, cel mai bine reprezentată şi cel mai riguros întocmită, graţie colecţiei monumentale de provebe adunate de Iuliu A. Zanne, care, folosind principiile încadrării onomasiologice, cuprinde, în zece volume, bogatul tezaur paremiologic românesc, distribuit în funcţie de opt categorii: natura, cu fenomenele naturale general valabile care se întâlnesc; omul şi acţiunile lui, în plan personal şi social, fiecare cu multiple subdiviziuni şi nuanţări.

1.3. Ca o apreciere generală, am remarcat, în urma parcurgerii corpusului de proverbe şi a variantelor pe care le cunosc acestea în limbile romanice, că cele mai numeroase sunt cazurile de echivalenţă totală sau parţială, reperabilă mai ales la nivel structural şi semantic şi care poate fi pusă, după Stelian Dumistrăcel, sub semnul „universaliilor frazeologice", al faptelor de limbă care au la bază acelaşi mental universal de gândire. Pentru lingvistul ieşean, prezenţa unor structuri similare în mai multe limbi, indiferent de apartenenţa sau nonapartenenţa la o familie de limbi, fie că structurile fixe aparţin clasei „copii ale realităţii", fie că aparţin categoriei „expresii imaginare", nu trebuie pusă pe seama „împrumutului", a fenomenului aculturaţiei, ci este rezultatul aceluiaşi mecanism de gândire, de percepţie şi de exprimare a realităţii. Acesta a fost şi unul dintre obiectivele urmărite şi demonstrate în lucrarea comparativă realizată de Gabriel Gheorghe, şi anume de a înlătura prejudecăţile şi opiniile personale ale unor autori care apreciau că „tezaurul paremiologic românesc s-a îmbogăţit cu numeroase proverbe împrumutate, fie pe cale orală, fie prin scris, de la alte popoare"[13]. De altfel, analiza comparativă a 360 (364) de proverbe în limbile romanice realizată de autor l-a condus la câteva observaţii interesante în ceea ce priveşte aria lingvistică de utilizare şi echivalenţa lor: 15 proverbe există doar în limbile română şi latină, iar numărul variantelor şi al elementelor de referinţă cu care circulă un proverb românesc este de obicei mult mai mare decât în cazul proverbelor în alte limbi romanice.

1.3.1. Relativ la concordanţa proverbelor în limbile romanice, se poate observa, în cazul stereotipurilor echivalente, că acestea selectează, la nivel formal, de obicei, aceiaşi termeni, dar concordanţa vizează şi aspecte referitoare la păstrarea simetriei, respectarea rimei, a ritmului, eufonia enunţului, fapt care a

[12] Pentru problematica proverbelor biblice, a se vedea Pr. prof Alexandru Stănciulescu Bârdea, *Povestea vorbelor de duh*: *articole şi studii de paremiologie*, Editura Cuget Românesc, 2003.

[13] *Op. cit.,* p. 11.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

determinat-o pe Ligia Brădeanu să asemene traducerea proverbelor cu cea a poeziilor[14].

În ceea ce priveşte domeniile de referinţă, sunt cele comune unor populaţii aflate în stadii asemănătoare de evoluţie socială, economică şi culturală şi oferă, după cum remarca Arina Avram, „o extraordinară imagine a tuturor aspectelor vieţii din popor, a atitudinilor lui fundamentale, a raporturilor lui cu lumea".[15] Fie că este vorba de lumea înconjurătoare, fie că referirea se face la interacţiunea omului cu aceasta, frazele scurte şi fixe au avut ca rezultat legiferarea unor experienţe (materiale) de cunoaştere, care au fost transferate apoi, de cele mai multe ori, asupra cunoaşterii spirituale. În felul acesta, deşi referirea se face la situaţii concrete, figurativitatea dobândită la nivelul semnificaţiei, ca „proces firesc de raţionalizare şi unificare, care s-a petrecut în majoritatea limbilor europene"[16], le-a transformat în fapte de limbă cu o arie largă de aplicabilitate, având valoarea unui ghid comportamental care şi-a probat valabilitatea de-a lungul timpului. În aceeaşi ordine de idei, I. Cuceu remarca faptul că, deşi realităţile surprinse sunt unele comune universului tradiţional, ele acoperă o arie relativ restrânsă de situaţii[17].

Din perspectivă semantică, în ceea ce priveşte natura, similitudinile de traducere pot fi urmărite în proverbe care fac trimitere la legile naturii, cele mai întâlnite elemente fiind cele indispensabile vieţii: soarele, apa, lemnul (pădurea). În ceea ce priveşte componentele mediului care aparţin regnului animal şi vegetal, acestea sunt surprinse în diferite momente relevante din existenţa lor (animale), ciclicitate (regn vegetal):

> R. Soarele încălzeşte pe toată lumea (şi pe buni şi pe răi), cu varianta: Soarele nu răsare numai pentru un om. L. Sol lucet omnibus. Ubique medius caelus est. F. Le soleil luit pour tout le monde. Le soleil brille partout. I. Per tutto si leva il sole. S. Tutto il mundo e paese. O sol quando nasce e para todos. Cuando el sol sale, para todos sale.
>
> Alte exemple: R. După ploaie trebuie să răsară soare. După furtună vine şi vreme bună. După nor (ploaie, furtună, vreme rea) şi senin. După nor vine senin, după dulceaţă pelin. După nouri îi senin, după dragoste suspin. După furtună şi liman; R. Două pietre tari nu pot măcina bine ş.a.

---

[14] Ligia Brădeanu, *Difficulties and Strategies in the Translation of Proverbs (with ilustration of the translation into English of proverbs from Don Quixote*, în „Analalele Universităţii «Al. I. Cuza» Iaşi", secţiunea Lingvistică, tomul LIV, 2008, p. 179.

[15] *Enciclopedia înțelepciunii. 107 învățăminte din proverbele lumii*, Bucureşti, 2011, p. 3.

[16] Gabriel Gheorghe, *op. cit.*, p. 57.

[17] *Dicţionarul proverbelor româneşti. 777 texte din Dicţionarul tezaur al paremiologiei româneşti,* Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2006, p. 7.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

Relativ la semnificaţia actualizată, se observă că, dacă cele mai multe structuri vizează, atunci când e vorba de natură, observaţii general valabile, iar aria de aplicabilitate este una largă, atunci când referirea se face la om, caracterul moralizator cuprins în proverbe trimite mai ales la greşeli pe care acesta le-a făcut în anumite contexte situaţionale, de aceea şi aria de aplicabilitate este mai redusă. De altfel, se poate observa că omul, în interacţiunea lui, a fost surprins în diferite ipostaze, atât în cadrul colectivităţii, cât şi ca unic actant. Cele mai multe dintre acţiunile individuale surprinse în proverbe fac trimitere la situaţii contextuale, iar când referirea se face la acţiunea colectivă accentul este pus pe consecinţele modului de a acţiona, în directă legătură cu interesele colectivităţii, fără a implica însă, în mod obligatoriu, şi „o încărcătură sapienţială”[18].

Cele mai multe situaţii de echivalenţă totală le regăsim însă în cazul proverbelor de dimensiuni reduse, majoritatea fiind încadrabile în categoria proverbelor constative, fără a exclude însă şi proverbele caracterizatoare: R. *A pune (turna) ulei pe foc*, cu varianta *Nu zvârli untdelemn pe foc*; *A ţine lupul de urechi* (proverb existent doar în română, latină, franceză, spaniolă); *Aurul în foc se lămureşte* (există doar în latină, franceză, italiană, catalană); *Banul poate tot*, *Boii bătrâni fac brazda dreaptă*, *Ce ţie nu-ţi place, altuia nu face, Cine moare nu mai mişcă, Câinele care nu latră muşcă*, *Dai un ou ca să ai un bou*, *Găina bătrână face ciorba (zeama) bună, Haina face pe om, Graba strică treaba, Greşind învaţă omul, Iarba (poama) rea nu piere, Între doi munţi este o vale, Mai bine mai târziu decât niciodată, Moartea nu iartă pe nimeni, Ochii sunt oglinda sufletului, Orice adevăr nu e bun de spus, Pofta vine mâncând*, *Puţin şi des face mult, Sărăcia nu este păcat, Seamănă ca două picături de apă, Timpul pierdut nu se mai întoarce, Vorba vorbă aduce (deschide), Zidurile au urechi, A avea ochi mai mari decât burta* „se spune despre cei lacomi sau despre cei care vor să obţină lucruri fără să fie îndreptăţiţi” ş.a.

Alte similarităţi vizează: a) păstrarea tendinţei de bimembrism în toate limbile romanice: *A zice e una, a face e alta; Azi mie, mâine ţie*, *Bine faci, bine găseşti*, *Boală lungă, moarte sigură, Bun de gură, (şi) rău de lucru (mână); Câte capete, atâtea păreri; Câte slugi ai, atâţia duşmani hrăneşti*; b) folosirea propoziţiilor subiective în toate limbile romanice: *Cine caută găseşte*, *Cine ce învăţă, moartea-i dezvaţă, Cine doarme (se culcă) cu câinii se scoală plin de (cu) pureci, Cine doreşte mult, pierde şi cel puţin, Cine iubeşte bine, pedepseşte bine, Cine îmbrăţişează multe puţine adună, Cine întreabă nu greşeşte, Cine nu lucrează, să nu mănânce, Cine scuipă în sus, îi cade pe obraz, Cine seamănă vânt, culege furtună, Cine se face oaie îl mănâncă lupii, Cine tace primeşte, Cine vorbeşte seamănă, cine ascultă culege, Din nimic, tot nimic.*

În general, se preferă modul enunţiativ, direct, de exprimare a mesajului (moralizator), în care verbul este la un mod personal, la formă afirmativă,

[18] Gabriel Gheorghe, *op. cit.*, p. 14.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

prezentat sub forma unei definiţii, a unei constatări, sau în structuri eliptice, fără a exclude şi existenţa modurilor exclamative sau interogative[19]:

> R. Obişnuinţa-i (obiceiul este, devine o) a doua natură. Deprinderea e a doua natură. Deprinderea se face fire. Datina e a doua natură. Obiceiul învechit este deprindere cu nevoie a se uita. Mare-i puterea obişnuiţei. L. Consuetudo quasi altera natura efficitur. Consuetudo est altera natura. F. L'habitude est une seconde (autre) nature. Co. L'usu e una segonda natura. I. L'abitudine (consuetudine) e una seconda natura. L'uso vince (doventa) natura. Si. Usu fa natura. S. La costumbre es otra (segunda) naturaleza.

> R. Mână rece, inimă caldă. F. Froides mains, chaudes amours. I. Mano fredda a cuor sincero. Freddo di mano, caldo di cuore. P. Maos frias, coracao quente, amor para sempre. Friode mao, quente de coracao. Maos frias, coracao quente. Maos quentes, coracao frio, amor vadio. S. Manos frias, corazon caliente, amor de siempre. Manos calientes y corazon frio, amor perdido.

1.3.2. În ceea ce priveşte elementele de originalitate, Gabriel Gheorghe remarca în limbile romanice occidentale „existenţa unor formulări tip, o contaminare regională [...] precum şi faptul că în limba română nu se găsesc proverbe cu *regi şi prinţi*, ca element de referinţă, că relaţiile de subordonare pe care omul occidental le poartă cu puterea directă a regelui, entitate concretă, românul le are cu puterea-idee, a entităţii supreme, anterioară oricărui tip de stăpânire lumească, în acest caz Dumnezeu fiind o metaforă"[20]. Alte diferenţe notate de autor se referă la: a) exprimarea colocvială, „detaşată", în două cazuri, în limba română, faţă de registrul neutru, preferat de alte limbi romanice (cazul proverbului românesc *Când îi dai îi fată vaca*, tradus în latină: *Cine dă cu împrumut vinde prietenul şi cumpără duşman; F. La împrumut prieten (Dumnezeu), la restituire duşman, I. La împrumutare prieten, la restituire duşman.)*, *Cine s-a fript cu ciorbă, suflă şi în iaurt;* b) existenţa în limbile romanice occidentale a aceleiaşi variante, inexistentă în română (*Limbă lungă, mână scurtă)*, existenţa în două limbi romanice a unor variante, inexistente în alte limbi; c) similitudini între limbile din Peninsula Iberică şi absenţe în alte limbi; d) absenţa din aria romanică a unor proverbe care sunt prezente numai în greaca veche şi în română; e) prezenţa doar în latină şi în româna contemporană a unor proverbe prezente în operele lui Plautus, Terentius, Horatius; f) proverbe arhaice, care se găsesc

[19] Pentru observaţii privitoare la particularităţile stilistice ale proverbelor româneşti, a se vedea George Coşbuc, *Naşterea proverbelor*, în *Elementele literaturii populare*, Antologie, prefaţă şi note I. Filipciuc, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, pp. 267-274.
[20] *Op. cit.*, p. 59.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

numai în română (*După moarte şi cal de ginere, Nu te amesteca ca mărarul sau ca pătrunjelul în toate bucatele* ş.a.).

Acestor observaţii li se pot adăuga şi altele, identificate de noi, referitoare atât la formă, cât şi modul de exprimare al mesajului.

1.3.2.1. Astfel, la nivel formal, se observă:

- preferinţa unor limbi de evidenţiere a sensului prin utilizarea formei negative a verbului:

R. Cine intră (se prinde) în horă trebuie să joace (tragă danţul); Dacă ai intrat în danţ trebuie să joci. Dacă în danţ tu te-ai prins, ţine-te de danţ. F. Qui ne veut point danser, ne doit se mettre en danse. Co. Quandu s`entra in ballu bisogna a balla. I. Quand'uno è in ballo bisogna ballare. Chi non vuol ballare non vada alla festa. Si. Da qui semus in ballu est precisu balare. Sr. Quie non queret ballare non andet a sa festa. Ct. Estem al ball, cal ballar.

Alte exemple: R. Vasul vechi mai mult ţine. L. Malum vas non frangitur. S. Vaso malo no se quiebra.

R: A cincea roată la căruţă (car). I. Il caro non va con cinque rote. P. A quinta roda ao carro não faz senão embaraçar.

- păstrarea în toate limbile romanice a unor forme gramaticale specifice (cum ... aşa):

R: Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi, cu variantele Cum îţi vei face patul, aşa vei durmi, Cum se aşterne omul, aşa se culcă, Cum s-au aşternut, pre aceia să se culce. F. Comme on fait son lit, on se couche. I. Come uno si fa il letto, cosi dorme. P. Quem boa cama fizer, nela se deitará. S. Quien mala cama hace, en ella se yace.

1.3.2.2. La nivel semantic, am identificat următoarele aspecte:

a) prezenţa termenilor cu valoare simbolică este în directă legătură cu specificul geografic (regional), factorii de mediu natural sau social în care a luat naştere ori s-a adaptat proverbul respectiv, iar ideea generală este exprimată prin structuri asemănătoare, în care doar detaliile sunt modificate:

R. Paiul cât de mic îşi are umbra sa. Tot paiul are (şi) umbra lui (umbră). Toată buruiana cu umbra ei. Şi firul de păr îşi are umbra sa. Fie tufa cât de mică, îşi are umbra ei. Similar: Furnica cât e de mică şi dacă o calci se întoarce să te muşte. Vel capillus habet umbram suam. Etiam capillus unus habet umbram suam. F. Il n'y a si petit buisson qui ne porte ombre. I. Ogni pelo ha la sua ombra. S. Cada mosca faz sua sombra. Cada cabelo faz sua sombra na terra (testa). Cada mosca tiene su sombra. Un (cada) cabello hace su sombra en el suelo.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

R. Noaptea toată vaca-i neagră. F. La nuit tous les chats sont gris. La nuit tout ble semble farine. I. Al buie (buio) tutte le gatte sono bigie (bigi, grigi, neri). S. De noite todos os gatos sao pardos. De noche todos los gatos son pardos. De nits tots els gats son negres.

Alte exemple: R: A aşteptat să-i pice mură-n gură, cu varianta Aşteaptă să-i pice porumbii fierţi în gură, se traduce în franceză: Aşteaptă să-i cadă ciocârlii în cap, Unei vulpi adormite nu-i cade niciodată nimic în gură. I. Nimănui nu-i cade lasagna în gură sau Vulpea care doarme va fi totdeauna flămândă.

R: A cere lână de la broască. L, F, I, S, A cere lână de la măgar.

R: A face din ţânţar armăsar. F, I. A face din muscă un elefant. S. A face din ţânţar un uriaş.

R: A promite marea cu sarea, cu varianta A promite munţi de aur. F. A promite munţi şi minuni. I. A promite mări şi munţi. S. A promite munţi de aur.

Bufniţa nu clocește privighetori. L. F. P. S. Vulturul nu clocește porumbei. I. Vaca nu naşte cerbi.

b) aceeaşi semnificaţie este exprimată prin enunţuri total diferite în anumite limbi romanice faţă de limba română:

R. Cine întreabă nu greşeşte. Cine întreabă de două ori nu greşeşte niciodată; Cine întreabă munţii sare; Mai bine să întrebi decât să te rătăceşti; (E) Mai bine să întrebi de două ori decât să greşeşti o dată; Întrebarea trece marea. SIMILARE: a. Întrebarea moarte n-are; b. Întrebarea nu costă; c. Întrebarea n-are greş. L. Lingua dux pedis. F. Qui langue a, à Rome va; I. Chi lingua ha, a Roma va. Quando non sai, frequenta in domandare. P. Quem lingua tem, a Roma vai e de Roma vem. Quam tem boca vai a Roma. **S.** Quien pregunta no yerra. Ct. Qui amb llengua va, a Roma va.

c) unele limbi preferă variantă ritmată, în versuri cu rimă:

R. Fereşte-te de omul însemnat (de Dumnezeu). De omul însemnat să fugi (ca de dracu). De om roş, spân şi însemnat să fugi cât vei trăi. Omul însemnat de Dumnezeu e dracul în picioare. Il faut se defier des gens marques au B. Bigle, borgne, bossu, boiteux,/Ne t'y fie que si tu ne peux.

Alte exemple: R. Vorba multă nu e fără minciuni. F. Grand parleur, grand menteur. I. Gran parlatore, gran mentitore.

R. Cine făgăduişte (promite) mult dă puţin. F. Qui prometteur, petit donneur.

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

2. Productivitatea genului, ca efect al conciziei şi prestigiului dobândit pe parcursul dezvoltării istorice şi culturale, a transformat proverbele în adevărate repere ale cotidianului contemporan, unele dintre ele fiind preferate de alte tipuri de discurs datorită posibilităţilor de adaptare la diferite contexte. Redăm, mai jos, variaţii pe diferite teme ale celor mai „accesate" forme matriceale, extrase din hebdomadarul „Academia Caţavencu" (2005-2010), a căror transpunere evidenţiază, pe de o parte potenţialul creativ al limbii, iar pe de altă parte, marchează plurivalenţa fondului paremiologic.

• *Ofiţerii* îşi schimbă numele, dar *misiunile* ba (AC, 1/2005, 19); Lupu-şi schimbă *directorii*, dar năravul ba (AC, 39/2005, 3); *NUP*-u-şi schimbă *părăul,* dar *nenorociţii* ba! (AC, 9/2006, 3); Lupu-şi schimbă *extensiile,* dar năravul ba (AC, 15/2006, 18); *Lupoi* îşi schimbă părul, da' năravul ba (AC, 22/2007, 11); Lupu-şi schimbă părul, da' *scorpionul* ba (AC, 7/2008, 24); *Gmail* îşi schimbă *piele,* da' năravu'… (AC, 47/2008, 23); *Tastatura*-şi schimbă *culoarea,* dar năravul ba (AC, 14/2010, 18), faţă de *Lupu-şi schimbă părul, dar năravul ba*;

• Afară-i vopsit gardu', înăuntru *nu te lasă badigardul* (AC, 12/2005, 19); Afară e vopsit gardul, *în chiloţi* e leopardul (AC, 42/2005, 18); Afară-i vopsit gardul şi-năuntru-i *Leonardu* (AC, 23/2006, 9); Afară-i vopsit *badigardu'* înăuntru leopardu' *şi preşedintele lui* (AC, 38/2006, 2); P-afară-i vopsit *Kierkegaardu',* înăuntru-i leopardu' (AC, 4/2007, 6); Pe-afară-i vopsit gardul, înăuntru-i *bradul* (AC, 12/2007, 32); Afară-i vopsit *salvgardu'*, înăuntru-i *Chivariu* (AC, 25/2007, 32); Afară-i vopsit *cardul,* înăuntru-i leopardul (AC, 10/2008, 12); Pe afară-i vopsit gardu'*, dar Indoor peneliştii şi pediştii-şi împart cardul* (AC, 10/2008, 18); P-afară-i vopsit gardu', înăuntru e Cheopardu' (AC, 11/2008, 6); Afară este *Gaiardu',* înăuntru-i *Bulevardul* (AC, 19/2008, 18); Afară-i vopsit *oraşul,* înăuntru *iepuraşu'* (AC, 14/2010, 10), faţă de *Afară-i vopsit gardul, înăuntru-i leopardul*;

• Iarna nu-i ca *Guevara* (AC, 7/2005, 10); La Brăila*,* iarna nu-i ca *bara* (AC, 2/2006, 9); Iarna nu-i ca *Varna* (AC, 49/2006, 27); Iarna nu e ca *primăvera* (AC, 8/2008, 24); Iarna nu-i ca *fanfare* (AC, 20/2008, 33); Iarna nu-i ca *bara* (AC, 21/2008, 33); Iarna nu-i ca *Villara* (AC, 16/2010, 21), faţă de *Iarna nu-i ca vara*;

• Nu iese foc fără *parfum* (AC, 11/2005, 27); Nu iese fum fără *BOC* (AC, 20/2005, 19); Nu iese foc fără *fur* (AC, 21/2005, 32); Nu iese fum fără *joc* (AC, 21/2005, 25); Nu iese fum fără *hip-hop* (AC, 22/2005, 18); Nu iese fum, fără *joc olimpic* (AC, 27/2005, 28); Nu iese fum fără *fuck* (AC, 28/2005, 27); Nu iese foc fără *bum*! (AC, 26/2006, 2); Nu *piese* fum fără foc (AC, 43/2006, 18); Nu iese fum fără *poc*! (AC, 46/2006, 26); Nu iese *furt* fără foc (AC, 14/2007, 25); Nu iese *fur* fără foc (AC, 15/2007, 2); Nu iese fum fără *i Pod* (AC, 11/2008, 25); Nu iese foc fără *hun* (AC, 16/2008, 14); Nu iese fum fără *folk* (AC, 18/2008, 16); Nu iese fum fără *copii* (AC, 19/2008, 28), faţă de *Nu iese fum fără foc*;

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

• Bate şaua să-nţeleagă *răpitul* (AC, 31/2005, 32); Batem *şahul* să priceapă iapa (AC, 44/2007, 32); Bate şaua ca să priceapă *armăsarii de prăsilă dintre noi* (AC, 18/2008, 22); Bate *nevasta* să priceapă iapa (AC, 36/2008, 18), faţă de *Bate şaua să priceapă iapa*;

• Toamna se numără *tristeţile* (AC, 35/2005, 30); Toamna se *umeri-craci* bobocii (AC, 37/2006, 28); *Primăvara* se numără *babacii* (AC, 11/2007, 6), faţă de *Toamna se numără bobocii*;

• Dai un ban, dar stai în *faşă* (AC, 37/2005, 7); Dai un ban, da*'ai şi* faţă. De fraier (AC, 1/2006, 1); Dai un *click,* dar stai în faţa *scenei* (AC, 2/2006, 20); Dai un *leu,* dar stai în *fiţă* (AC, 9/2006, 20); Dai un *şut,* dar stai în faţă (AC, 13/2006, 11); Dai un ban, dar stai pe *baudă* (AC, 21/2006, 14); Dai un ban, dar stai cu picioarele-n faţă (AC, 29/2006, 19), faţă de *Dai un ban, dar stai în faţă;*

• O *eroare* nu *râde* niciodată singură (AC, 43/2005, 30); O *avere* nu vine niciodată singură (AC, 1/2006, 4); O *găină* nu *moare* niciodată singură (AC, 21/2006, 29); O *dizolvare* nu vine niciodată singură (AC, 29/2007, 3); O *frunză* nu vine niciodată singură (AC, 39/2007, 6), faţă de *O nenorocire nu vine niciodată singură;*

• *Bannerul* trece*, vacile* ramân (AC, 14/2005, 28); *Piatra* pleacă, *gropile rămân* (AC, 25/2005, 12); *Burta* trece*,* poftele *rămân* (AC, 30/2005, 6); Apa trece*, taxele* rămân (AC, 7/2006, 19); Apa *RCS,* pietrele rămân (AC, 41/2006, 21); Apa Evian *trece, bebeluşii* rămân (AC, 17/2007, 18); *Primarul* trece*, căprioara* rămâne (AC, 17/2005, 18); *Digul* trece, apele rămân (AC, 15/2006, 24); *PSD-ul* trece, *sinistraţii* rămân (AC, 17/2006, 13); *Manelele* trec, *mâzgâlelile împotriva lor* rămân (AC, 21/2006, 12), faţă de *Apa trece, pietrele rămân*, titlul unei cunoscute melodii cântate de Mircea Rusu;

• O mână *amână* pe alta (AC, 23/2005, 28); O *bancnotă* spală pe alta (AC, 29/2005, 32); Un *preşedinte* spală pe altul (AC, 2/2006, 13); *Pomana* spală pe alta (AC, 8/2006, 24); O mână *şpagă* pe alta (AC, 13/2006, 16); O mână *întinsă* spală pe alta (AC, 38/2006, 6), faţă de *O mână spală pe alta;*

• Bate *Vieru* cât e cald (AC, 3/2005, 16); Bate *şoferul* cât e *motorul* cald (AC, 20/2005, 6); Bate *Fieraru* cât e cald! (AC, 42/2005, 25); Geoană bate *pasul pe loc* cât e cald (AC, 44/2005, 9); Bate *românu'* cât e cald! (AC, 16/2006, 22); Rromii noştri ar bate *flerul* cât e cald (AC, 23/2007, 26); Bate *flerul* cât e cald (AC, 30/2007, 3); Bate *elevul* cât e cald (AC, 43/2007, 40); Bate *şoferul* căt e cald (AC, 26/2008, 18), faţă de *Bate fierul cât e cald;*

• Cine a furat ieri un *erou* fură şi azi ca un bou (AC, 2/2005, 15); Cine fură azi un ou, mâine fură *un stilou* (AC, 31/2008, 9); Cine fură azi un *motoferăstrău,* mâine *taie ca* un bou (AC, 50/2008, 8); Cine *ia în cap* un ou*,* mâine va *negocia* c-un bou (AC, 18/2010, 5), faţă de *Cine fură azi un ou, maine va fura un bou;*

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

• Ai *card, n*-ai parte (AC, 2/2005, 23); Ai cărţi, ai *part-time*! (AC, 9/2005, 6); Ai cărţi, ai *poante*! (AC, 19/2005, 20); Corneliu Prunache sau *AISPate,* ai parte (AC, 18/2005, 9); Ai *karate,* ai parte (AC, 25/2005, 30); Ai *acte,* ai parte! (AC, 30/2005, 24); Ai carte, ai *party* (AC, 41/2005, 21); Cine are carte, n-are parte de *închisoare* (AC, 11/2007, 17); Ai *cartele,* ai parte (AC, 49/2007, 22); Ai carte, ai parte *de moarte* (AC, 15/2007, 17); Ai carte, ai parte *de scandal* (AC, 21/2007, 14); Ai carte, ai *baterii* (AC, 41/2007, 22); Ai carte, ai parte *de inspiraţie* (AC, 16/2008, 18); Ai *carnet,* ai parte (AC, 21/2008, 25); Ai carte, ai parte *de carne* (AC, 35/2008, 17), faţă de *Ai carte, ai parte*;

• *Scaunul* îl face pe om (AC, 2/2005, 25); Haina îl face pe *şofer* om (AC, 23/2005, 11); Omul *fashion* haina, nu haina pe om (AC, 24/2005, 27); Haina îl face pe om *la buzunare* (AC, 32/2005, 7); *Nu* haina *o* face *pe femeia politică*, ci draperia (AC, 37/2005, 13); Haina îl face pe *rrom* (AC, 43/2005, 29); *Hiena* l-a făcut pe om (AC, 6/2006, 11); Haina îl face *praf* pe om (AC, 32/2007, 14); Haina *lipsă* îl face pe om *actor* (AC, 43/2008, 14), faţă de *Haina îl face pe om*;

• Cine se *aroganţă* de dimineaţă ajunge departe*, în UE* (AC, 39/2005, 12); Cine *presimte* de dimineaţă departe ajunge (AC, 9/2006, 6); Cine se scoală de dimineaţă, departe *conjuge* (AC, 15/2006, 11); Cine se *culcă* de dimineaţă, *într-o Vamă* ajunge (AC, 18/2006, 26), faţă de *Cine se scoală de dimineaţă departe ajunge*;

• Greu la deal cu *cow-boy* mici (AC, 6/2005, 21); Greutăţi la deal cu *boy-ul* mic (AC, 18/2005, 6), *Grec* la deal cu boii mici (AC, 18/2005, 10); Greu la deal cu *leii* mici (AC, 26/2005, 10); Greu la *Ardeal* cu boii mici (AC, 38/2005, 11); Greu la deal cu *Porumboii* mici (AC, 21/2006, 23); *Gay* la deal cu boii mici (AC, 22/2006, 11); Greu la Ardeal cu boii *mici, da'leuţi* (AC, 23/2006, 23), faţă de *Greu la deal cu boii mici*;

• *Caleaşca* de dar nu se caută la *deţinuţi* (AC, 12/2005, 12); Calul de dar nu se caută *pe stradă* (AC, 19/2005, 26); *Calculul* de dar nu se caută la *arginţi* (AC, 23/2005, 24); *Becali* de dar nu se caută la dinţi (AC, 28/2005, 20); Calul de dar nu se caută la *minţi* (AC, 37/2005, 21); *Medicalul* de dar nu se caută *printre* dinţii *scoşi* (AC, 3/2006, 4); *Darul de împrumut* nu se caută la minţi *(de îngheaţă apele)* (AC, 15/2006, 15); *Scan-ul* de dar nu se caută la dinţi (AC, 19/2006, 21); *BAC*-ul de dar nu se caută la dinţi (AC, 15/2006, 22); Calul *la preţ redus* nu se caută după dinţi (AC, 33/2006, 21); *Fiica* de dar nu se caută după dinţi (AC, 13/2008, 19); *Pasta de aur* nu se caută la dinţi (AC, 41/2008, 10), faţă de *Calul de dar nu se caută la dinţi*;

• La *mortul* sărac, nici *non-stopurile* nu trag (AC, 43/2005, 27); La *creierul* sărac *doar muşchii* mai trag (AC, 18/2006, 13); *La echipele mici* nici *aparatele foto* nu trag (AC, 25/2006, 23); La omul sărac, nici *femeile* nu trag (AC, 3/2008, 14); La omul sărac nici *fetele* nu trag (AC, 16/2008, 18); La omul sărac nici *manechinele* nu trag! (AC, 5/2010, 14), faţă de *La omul sărac, nici boii nu trag;*

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

• Cine n-are mătuşi *decedate* să-şi cumpere! (AC, 1/2006, 4); Cine n-are o Zâna să şi-*o* cumpere! (AC, 8/2006, 14); Cine n-are bătrâni *să-i educe* (AC, 29/2006, 24); Cine n-are bătrâne *în puşcărie* să *le hărţuiască* (AC, 30/2006, 20); Cine n-are *pisici* să *nu*-şi cumpere *pisicuţe* (AC, 49/2006, 29); Cine are cei *mai bătrâni*, să-i *premieze* (AC, 27/2007, 19); Cine n-are *onoare* să-şi cumpere (AC, 23/2008, 3); Cine n-are *tineri neliniştiţi* să-şi cumpere bătrâni *liniştiţi* (AC, 33/2008, 20); Cine nu are bătrâni, să *le facă blog* (AC, 3/2010, 24); Cine are bătrâni să-*i ţină acasă* (AC, 14/2010, 16), faţă de *Cine nu are bătrâni să-şi cumpere*.

Concluzii

Traducerea proverbelor, echivalarea lor dintr-o limbă în alta ridică, după cum am văzut, multiple probleme teoretice, dificultăţile cu care se confruntă specialiştii fiind generate mai ales de procedeele, de tehnicile de traducere şi de natura textului.

În ceea ce priveşte practica traducerii, analiza comparativă a proverbelor din limbile romanice a evidenţiat faptul că există numeroase similitudini de traducere, reperabile atât la nivel formal, cât şi în privinţa înţelesului apoftegmatic transmis, şi care îşi găsesc justificarea în experimentarea aceloraşi tipuri de opinii, atitudini, conduite. Cât despre valoarea normativă a indicilor care trimit la profilul mental, aceasta este în directă legătură cu instanţa subiectivă a eului colectiv ce legiferează diferite cadre sociale de funcţionare a colectivităţii, în urma selecţiei unor acţiuni individuale cu interes comun pentru comunitate.

Bibliografie:

Avram, Arina (2011): *Enciclopedia înţelepciunii. 107 învăţăminte din proverbele lumii*, Bucureşti.

Cuceu, I. (2006): *Dicţionarul proverbelor româneşti. 777 texte din Dicţionarul tezaur al paremiologiei româneşti,* Chişinău, Editura Litera Internaţional.

Ene, Daniela Lucia (2015): *Traduttore, traditore. Incursiune în teoria şi practica traducerii unităţilor frazeologice*, Iaşi, Editura Demiurg.

Gheorghe, Gabriel (1986): *Proverbele româneşti şi proverble lumii romanice*. *Studiu comparativ*, Bucureşti, Editura Albatros.

Muntean, George (1984): *Postfaţă* la *Proverbe româneşti*, Editura Minerva, Bucureşti.

Negreanu, Constantin (1983): *Structura proverbelor româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Ruxăndoiu, Pavel (2003): *Proverb şi context*, Editura Universităţii din Bucureşti.

Tabarcea, Cezar (1982): *Poetica proverbului*, Editura Minerva, Bucureşti.

Articole:

Badea, Georgiana Lungu (2004): *Echivalenţa: definiţie şi tipologie*, https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm2_2004/glungu.pdf

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)

Brădeanu, Ligia (2008): *Difficulties and Strategies in the Translation of Proverbs (with ilustration of the translation into English of proverbs from Don Quixote*, în „Analalele Universităţii «Al. I. Cuza» Iaşi", secţiunea Lingvistică, tomul LIV, p. 179-196.

Busuioc, Ileana (2004): *Tipuri de entităţi frazeologice*, https://litere.uvt.ro/litere-old/vechi/documente_pdf/aticole/uniterm/uniterm1_2004/ibusuioc.pdf

Călin, Alin Titi (2016): *Traducerea proverbelor: teorii şi strategii*, http://www.revista-studii-uvvg.ro/images/stories/46/2.6.pdf

Dumistrăcel, Stelian (2014): *Universalii: mentalităţi şi frazeologie*, http://www.dacialiterara.ro/1-2014/DL-1-2-2014.pdf

Ene, Daniela Lucia (2010): *Conceptul de «echivalenţă» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză şi română*, www.philologica-jassyensia.ro/upload/VI_2_Ene.pdf

Popović, Virginia (2011): *Similarities and differences between the Romanian and Serbian Proverbs, Translating proverbs: theories and strategies*, http://www.revista-studii-uvvg.ro/

Toma, Raluca Felicia (2009): *La transmition des structures parémiologiques dans l'espace européen*, http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A4083

BDD-A30073 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:31 UTC)